

Impériumváltás 1919 – 1920. Hogyan tovább?

Nemzetközi konferencia Absztraktfüzet

Szeptember 16.
Megnyitó és plenáris előadás

- 9:30 - 9:40: A konferenciát megnyitja:
Grósz Andor, a Holokauszt Múzeum kuratóriumának elnöke
- 9:40 - 9:50: Köszöntőt mond: Szalay-Bobrovniczky Vince, a Miniszterelnökség Civil és Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Helyettes Államtitkára
- 9:50 - 10:20: Ideológiai erjedés és brutalizáció: Identitásformáló társadalmi-politikai örökségek a Nagy Háború utáni években

Romsics Gergely, Richard Plaschka-ösztöndíjas, Kelet-Európai Történeti Intézet, Bécsi Egyetem - tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK Történettudományi Intézet.

Előadásom célja annak bemutatása, hogy az 1919 utáni években- tehát a valódi fegyvernyugvás beálltát követően - a századelő ideológiai örökségei és a háborús tapasztalatok hogyan vezettek együttesen a közgondolkodás olyan átalakulásához, amelyben a 19. századi szabadelvű közép színté kiürülhetett, s a különböző újjobboldali eszmerendszerek gyorsan elterjedhettek - míg baloldali kihívóik a kudarcos forradalmak után az emigráció és az önkorlátozás kettős dilemmájával küzdve csak jóval kisebb hatást voltak képesek elérni. Megvizsgálom, hogy az integratív - asszimilacionista magyar nacionalizmus etnicista fordulata hogyan függ ezzel össze, mennyiben fonódik össze az újjobboldal által valorizált háborús és polgárháborús tapasztalatkinccsel, s a társadalomban együttesen ezek hogyan hatottak. Ezek a gondolatok is jelzik, hogy az ún. brutalizációs tézis önmagában nem képes véleményem szerint magyarázni az - elsősorban középosztályi - identitások nagyívű átstrukturálódását, s bár fontosságát nem kérdőjelezem meg, csak az újjobboldali kultúrharcos és marxizmusellenes örökségekkel együttesen tartom kielégítő magyarázatnak. Ezt az is erősíti, hogy az új identásminták olyan radikális fiatalok között terjedtek talán a leggyorsabban, akik - a német és osztrák mintákhoz hasonlóan - éppen hogy nem rendelkeztek személyes háborús tapasztalatokkal. A háború gyorsan fikcionalizált emlékezete, a válságos évek radikalizáló hatása és transznacionális fogalmi transzferek együttesen lehettek csak képesek a magyar közbeszéd és középosztályi politikai attitűdök alapvető átformálására, ennek a komplex helyzetnek a jobb megértéséhez kíván ez az előadás is hozzájárulni.

10:30 - 10:50: A komáromi zsidóság identitásváltozása az 1918-1938-as államváltások tükrében

Bajcsi Ildikó, Történész, Erőszakkutató Intézet

Az előadás a komáromi és a környékbeli zsidóság identitásváltozására fókuszál az 1918-as, illetve az 1938-as államváltások tükrében. A jólétben és elfogadottságban élő kb. 2000 fős komáromi zsidó lakosság kétkedve fogadta az 1918–1920-as államváltást. A Csehszlovák Köztársasághoz csatolt komáromi zsidóság mindazonáltal tovább fejlődött, a demokratikus keretek ugyanis tovább segítették a zsidó lakosok életlehetőségeit. Mindemellett az 1921-es, illetve az 1930-as csehszlovák népszámlálás eredményei az Osztrák-Magyar Monarchiából Csehszlovákiába került zsidóság akkulturációját mutatták. A kultúrájában és nyelvében továbbra is elsősorban magyar identitású dél-szlovákiai zsidóság nagyrésze ugyanis a csehszlovák állam által felkínált lehetőségektől vezérelve a népszámlálások alkalmával zsidó, illetve csehszlovák nemzetiségűnek vallotta magát. A komáromi zsidóság jórésze azonban a két világháború közötti időszakban látszólag sem asszimilálódott. Ezt igazolja az is, hogy az 1930-as népszámlálás alkalmával a helyi zsidó lakosoknak mindössze az egyharmada vallotta magát zsidó nemzetiségűnek. Ezzel együtt az 1938-as első bécsi döntés értelmében „visszatért” Komárom zsidó lakossága a Magyarországon politikai szintre emelt antiszemitizmus miatt az első bécsi döntésnek korántsem tudott önfeledten örülni. A visszacsatolást követő időszak pedig rávilágított, hogy félelmei beigazolódtak. A komáromi zsidóságot ugyanis szintén cseh oportunizmussal vádolták, majd rövid időn belül társadalmilag és gazdaságilag is kirekesztették.

Bajcsi Ildikó 1985-ben született Komáromban. A Selye János Egyetemen szerezte mesterdiplomáját, majd az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájában doktorált 2019-ben. Kutatási területe a csehszlovákiai magyar társadalom és értelmiség története a két világháború közötti időszakban, illetve az 1938-as visszacsatolást követően. Az elmúlt években főként a zsidókérdés regionális vonatkozásait vizsgálta Komárom és környéke példáján. Több könyvet és tanulmányt is publikált a témában. Jelenleg az Erőszakkutató Intézet munkatársa. Kutatásaiért a Komáromi Zsidó Hitközség 2021-ben Kehila-díjjal jutalmazta.

10:50 - 11:10: A felvidéki zsidóság az 1918-20-s impériumváltást követően

Simon Attila, történész, Fórum Kisebbségkutató Intézet igazgatója és a Selye János Egyetem tanára

Az előadás alapvetően a mai Szlovákia déli részén élő magyar nyelvű zsidóság korabeli sorsát kívánja bemutatni és két kérdést kíván körbejárni. Először is azt, hogyan érintették az itt élő izraelitákat az 1918-19-ben bekövetkezett események és hogyan reagáltak azokra. Az előadás második felében pedig arra keresem a választ, hogy milyen stratégiák álltak a dél-szlovákiai zsidók előtt a kétvilágháború közötti időszakban.

Simon Attila 1966. december 9-én született Rimaszombaton. A pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett magyar nyelv és irodalom – történelem szakos tanári oklevelet (1989). 2005-ben a Pécsi Tudományegyetem doktori iskolájában doktori (PhD) fokozatot szerzett. Kutatási területei közé tartozik a két világháború közötti szlovákiai magyarság története, különös tekintettel az 1918-1945 közötti időszakra. Számos könyvet és tanulmányt publikált, amelyek a szlovákiai magyar közösségek történelmét és identitásának alakulását tárgyalják.

11:10 - 11:30: „Szét vagyunk szórva. Vezetőink nincsenek!” Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék zsidósága az impériumváltások idején (1918–1920)

Kosztó Gyula, levéltári kutató, történész.

Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltár/ Erőszakkutató Intézet

Előadásomban arra keresem a választ, hogy Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék –összefoglaló néven Kárpátalja – zsidósága miként élte meg az 1918–1920 közötti impériumváltozásokat, illetve az azokat kísérő politikai, társadalmi és gazdasági átalakulásokat és következményeit. Roppant keveset tudunk a történelem e szeletéről, amit napjainkig érintetlen levéltári források felhasználásával igyekszem rekonstruálni. Főleg az eseménytörténetre koncentrálok, azonban külön figyelmet szentelek olyan lényeges alapkérdéseknek is – a források által biztosított mértékig –, mint a zsidó közösségek alkalmazott stratégiái, a zsidók–nem zsidók kapcsolatának alakulása, valamint a zsidók ellen alkalmazott erőszak módjai és okai.

Előadásom első része az 1918–1919 fordulóján regnáló Népköztársaság időszakára fókuszál. A háborús összeomlás, a féktelen lakossági erőszak kontextusában vizsgálom a zsidóság helyzetét, lehetőségeit, veszteségeit a négy történelmi vármegyében. A második szerkezeti egységben a Tanácsköztársaság időszakával foglalkozom. Egyszerre vizsgálom a zsidóság szerepvállalását a kömmün működésében és az ellenforradalomban, valamint a zsidók veszteségeit a tanács hatalom rekvirálásai és erőszakos intézkedéseiben.

Előadásom utolsó részében a négy vármegye utódállami megszállás eseményeivel foglalkozom, amit időben a trianoni békeszerződés aláírásáig vizsgálok. Több témát érintek egyszerre, viszont ezek közül kiemelten kezelem a román és a cseh katonai megszállást kísérő zsidóellenes erőszakot. Ezen kívül a zsidó közösségek megfogalmazott reakcióit, gyakorlatba ültetett stratégiáit is árnyalom e megszállás idején.

Kosztó Gyula 1986. május 21-én született Beregdédán. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Történelemtudományi Doktori Iskola abszolvált hallgatója, a budapesti Clio Intézet munkatársa. 2001–2004 között a Técsői Református Líceumban tanult és középiskolai végzettséget szerzett. Ezt követően 2008-ban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerzett „baccalaureus” képesítést történelem és földrajz szakokból. 2009-ben szintén a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán megszerezte a „specialist” képesítést történelemből. A diploma megszerzése után 2011-ben felvételt nyert a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának gazdaság-, politika- és régiótörténeti műhelyébe. 2014 szeptemberében abszolvált. PhD-értekezését 2021-ben védte meg. A tanulmányai mellett jelentős történelemtudományi kutatásokat végez a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban. Kutatási területe: Kárpátalja (1919, 1938–1945).

11:30 - 11:50: Vita kérdések

11:50 - 13:30: Ebédszünet

II. Szekció

Szekcióvezető: Jakab Attila

13:30 - 13:50: Kettős diaszpórában hármassal: A bácskai zsidóság Trianon után

Pejin Attila, történész muzeológus, Zentai Városi Múzeum vezetője

Kétezer évig élt a zsidóság diaszpórában, míg újra lett anyaországa. Egy része e kétezer évet úgy élte meg, hogy lemondott annak lehetőségéről, hogy ez az anyaország még egyszer újraalakulhat, a másik része viszont mindig is bízott a megújulásban. A kollektív emlékezetben azonban mindig is erősen élt az Ország, s mint ilyen, viszonyítási pont maradt; még azok számára is, akik a végletekig is hajlandók voltak elmenni az önfeladásban (egészen a kikeresztelkedésig, halálukig szenvedtek a kettős identitás traumájától, ami mindig, mindenhol a neurózis valamilyen formáját generálja akkor, ha a közösség vezető-szervező erői képtelenek ezt a megfelelő módon kezelni vagy levezetni.

A Délvidék (azaz egyértelműsítve: a mai Vajdaság) ezen belül a Bácska zsidósága Trianon miatt különösen nehéz helyzetbe kerül: elveszti második – korábban választott – anyaországát (Magyarországot), mintegy kettős diaszpórába kényszerülve, ami teljesen elbizonytalanítja, ezért az újonnan kialakult helyzet sokféle válaszadásra készíteti (a régi stratégiáknak az új helyzethez való igazítása mellett vannak itt új válaszok is, mint pl. cionizmus, kommunizmus, miközben a régi rendben szocializálódott generációk mindvégig megmaradnak magyar-tudatú zsidónak, s csak a fiatalabb, két háború között felnövő nemzedék kezd sorsközösséget vállalni a jugoszláviai zsidóság egészével. A bácskai zsidóság poszttrianoni helyzete nem sokban különbözött erdélyi vagy felvidéki sorstársaiktól, de voltak azoktól eltérő specifikumok, s előadásomban a tágabb kontextus ismeretése mellett elsősorban ezekre szeretnék kitérni.

Pejin Attila 1961. február 23. Zentán született. Az általános iskolát, a szakirányú oktatás jogi irányzatát 1980-ban végzi. 1987-ben az Újvidéki Egyetem BTK Történelem Tanszékén szerez diplomát. 1987 és 1989 között történelemtanár szülővárosában, 1989 és 1992 között történész-muzeológus a zentai Városi Múzeumban, 1992-től múzeumvezető. 2007-ben a Zentai Füzetek, a Zentai Monográfiai Füzetek, 2006-ban pedig a Helyismereti almanach szerkesztője

13:50 - 14:10: Történelem alulnézetből:

Impériumváltások és óbecsei zsidó családok

Glässer Norbert, HDKE tudományos munkatársa,
SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, habilitált egyetemi docense

Az előadás egy vidéki központ példáján mutatja be a helyi zsidóság beilleszkedését a lokális társadalmi struktúrába. Az egyéni kapcsolatokra, nemzedékeken átívelő ismeretségekre, döntésekre és stratégiákra helyezi a fókuszot. Ehhez példaként néhány olyan családot és személyt mutat be az előadás, akik a helyi politikai, gazdasági és társadalmi struktúrában fontos szerepet játszottak. Az impériumváltások ezeket a struktúrákat zúzták szét és írták újra. A vizsgált személyek viszont mégis törekedtek saját egyéni stratégiáikat tovább vinni a változó világban. Igaz ez a rendi struktúra változására az Osztrák-Magyar Monarchia létrejöttével, az 1918-as összeomlásra, majd a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság kiépülésére, de a második világháború impériumváltásaira is. Forrásanyagul az Oral History, és a posztmodern fordulat forrásai szolgáltak.

Glässer Norbert a HDKE tudományos munkatársa, az SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, habilitált egyetemi docense. 1979-ben Óbecsén (Jugoszláviában) született. Egyetemi tanulmányait Szegeden és Budapesten végezte. Kutatási területe a Magyarországi zsidóság és a modernitás.

14:10 - 14:30: A zsidó közvélemény reakciója a magyar egyetemisták antiszemita megmozdulásaira a Horthy-korszakban

Raposa Vivien Kitti, PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem

A doktori képzés során az 1923-ban Pécsre költöző Erzsébet Tudományegyetemnek a város életében betöltött szerepét vizsgálom a Horthy-korszakban, melyen belül a Turul, a DEFHE és az Americana által kiobbantott antiszemita megmozdulások elemzése, a fiatalok által generált tüntetések intenzitásának bemutatása, illetve lokális sajátosságainak feltárása kiemelt szerepet kap. Az egyedi vagy általános jelleg feltárásához azonban elengedhetetlen volt egy országos kitekintés elvégzése, mely során a szegedi, a debreceni, a pécsi és a budapesti példák összevetése történt meg.

A két világháború között jelentkező keresztény hallgatók antiszemita tevékenysége több módon nyilvánult meg. Ennek egy különleges epizódja volt az 1933/34-es tanév II. szemeszterére meghirdetett beiratkozási sztrájk, mely országos méretű mozgalomként jól reprezentálta az egyes városokban jelentkező akciók radikalizálódásának mértékét és a települések közötti különbségeket. A legerőszakosabb incidensek a budapesti Műegyetemen, a Pázmány Péter Tudományegyetemen és a debreceni egyetemen bontakoztak ki, ahol nemcsak a felsőoktatási intézmények területén történtek zavargások, hiszen azok kigyűrűztek az utcákra is. Ehhez képest a pécsi események végig erőszakmentesen zajlottak, a radikalizálódást a diákok nevének felírása és megfélemlítése jelentette. A megmozdulás Szegeden jelentkezett a legenyhébb módon, ahol az ifjúság csak a távolmaradásával tüntetett. A numerus clausus köré szerveződő akciókon túl – mint amilyen a beiratkozási sztrájk is volt – az egyetemisták rendszeresen éltek az ún. gettó padok bevezetésének követelésével, az izraelita vallású diákok tanórákon való részvételének ellehetetlenítésével, a zsidó hallgatók egyetemi menzáról való kitiltásának követelésével, valamint zsidóverések szervezésével.

Az izraelita hallgatók fizikai bántalmazásának problematikájával a magyarországi zsidó felekezeti sajtó és más tulajdonban lévő sajtóorgánumok szerzői mellett az egyes hitközösségek és egyesületek is élénken foglalkoztak. A jelenség olyannyira közismert volt, hogy a téma az izraelita istentiszteletek és ünnepi megemlékezések alkalmával is gyakran felbukkant. Az előadás elsődleges célkitűzése a zsidó közvélemény az egyetemi diákverésekre adott reakciójának ismertetése, melyet egyfelől a zsidó vallású hallgatókat tömörítő MIEFHÖE szemszögéből elemzem. A szervezet sajtókiadványainak (MIEFHÖE Értesítője, Zsidó Diák, Diákszó) felhasználásával azt vizsgálom, hogy az országos egyesület hogyan reagált a keresztény egyetemisták antiszemita megmozdulásaira, milyen védekezési és megoldási javaslatokkal látta el a hallgatókat. Másfelől az Egyenlőség, a Zsidó Szemle, a Múlt és Jövő, illetve a Zsidó Újság című folyóiratok hasábjain megjelenő cikkek segítségével igyekszem feltárni a neológ, az ortodox és a cionista szemlélet közötti különbségeket és azonosságokat azzal kapcsolatban, hogy mire vezették vissza az egyetemi diáktüntetések okát és hogyan kívánták orvosolni a problémát.

Raposa Vivien Kitti 1995. június 25-én született Pécsen. A történelem alap- és mesterszakot a Pécsi Tudományegyetemen végezte. Jelenleg ugyan ebben az intézményben az Interdiszciplináris Doktori Iskola „Európa és a magyarság a 18–20. században” Doktori Program PhD hallgatója. Kutatása során az Erzsébet Tudományegyetem és Pécs kapcsolatrendszerét vizsgálja a Horthy-korszakban.

14:30 - 14:50: Vita kérdések

Szeptember 17.
Megnyitó és köszöntés

10:00 - 10:30: Megnyitó és köszöntés

Szekció

Szekcióvezető: Zima András

10:30 - 10:50: Spanyol identitás kialakítása:

Antiszemitizmus zsidók nélkül a világháború kontextusában

Almudena Cruz Yábar, művészettörténész, Madridi Complutense Egyetem /
Állami kurátor, Főigazgató-helyettes, Demokratikus Emlékezet Kabinet.

Az első világháború után Spanyolország nemzeti identitásformálásának egyre hangsúlyosabb elemévé vált a zsidóság „idegen elemként” való azonosítása. Ez a gondolat mélyen gyökerezett a spanyol antiszemitizmus történelmi kontextusában, amely a jelentős zsidó népesség hiánya ellenére is fennmaradt Spanyolországban. Közben Európát átformálta a háború és a birodalmak bukása, a spanyol társadalom a modernizációval, társadalmi nyugtalansággal és politikai felfordulással küzdött. Ebben a légkörben az antiszemita eszmék teret nyertek, mivel kényelmes bűnbakot kínáltak a nemzet szorongásaira. A globális zsidó összeesküvés mítosza, amely a zsidókat a liberalizmushoz, kommunizmushoz és más, a hagyományos katolikus és monarchista értékekre veszélyesnek vélt fenyegetésekhez kapcsolta, hatékony eszközzé vált a változásnak ellenállóknak számára.

Dr. Almudena Cruz Yábar művészettörténeti doktori fokozatot szerzett és állami múzeumi kurátorként dolgozik a spanyol közszolgálatban. Jelenleg a Demokratikus Emlékezet Intézet főigazgató-helyettese, ahol a spanyol demokratikus emlékezettel kapcsolatos kulturális és oktatási kezdeményezéseket felügyeli. Emellett titkára az Emberi jogok megsértése a demokrácia megszilárdításáért, az alapvető jogokért és a demokratikus értékekért folytatott küzdelem miatt (1978-1983) bizottságnak, valamint a Spanyolországi Roma Néppel való Emlékezés és Megbékélés bizottságának. Társprofesszor a Madridi Complutense Egyetemen és az rtega Maraón Alapítványnál, ahol kortárs művészetet oktat.

Dolgozott a Reina Sofía Nemzeti Művészeti Központban, ahol felügyelte a szerzeményezéseket, és koordinálta a fotógyűjteményt, kiállításokat, filmsorozatokot, szemináriumokat és kiadványokat. A Kulturális Minisztériumban a Szépművészeti Főigazgatóság tagjaként Spanyolország történelmi örökségének védelmére összpontosított, és képviselte Spanyolországot különböző Európa Tanácsi és Európai Níós testületekben. Korábban a Prado Múzeum jogi osztályán dolgozott. Jelenleg Spanyolország küldötte az IHRA-ban, valamint az ICMEMHRI (ICM) igazgatótanácsának tagja és pénztárosa.

10:50 - 11:10: A zsidó közösségek a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban 1918-1920

Milan Koljanin, PhD, tudományos főmunkatárs, a Kutatási Osztály vezetője a „Staro Sajmište” Emlékközpont.

A Szerb Királyság liberális államszerkezetére támaszkodva az 1918. december 1-jén létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királyság teljes egyenlőséget biztosított a zsidó közösség számára. Az újonnan létrehozott állam határain belül a zsidók a népesség csupán fél százalékát tették ki. A zsidó közösségek korábban különböző politikai, kulturális és gazdasági régiókhoz tartoztak, és különböző állami és nemzeti hagyományokba integrálódtak, amelyek közötti konfliktusok az 1914-1918-as első világháborúban csúcsosodtak ki.

Az 1878-as berlini kongresszus után a szerbiai zsidók teljes polgári egyenlőséget nyertek, és viszonylag gyorsan integrálódtak a szerb társadalomba mint „Mózes hitű szerbek”. Ez nem jelentette zsidó identitásuk tagadását, amit nem is vártak el tőlük, így az asszimiláció problémája itt nem merült fel a zsidók számára. A balkáni háborúban és az első világháborúban való részvétel tovább erősítette a zsidók társadalmi helyzetét és a szerb, majd a tágabb jugoszláv közösséghez való tartozás érzését.

Az Osztrák–Magyar Monarchiából származó zsidók közül, akik 1918-ban az új államban találták magukat, három jelentős csoportot lehetett elkülöníteni: a Horvátország és Szlavónia területéről (beleértve Szerémséget), Dél-Magyarországról (Szerb Vajdaság) illetve Bosznia-Hercegovinából származó zsidók. A polgári egyenlőség és emancipáció ellenére a horvát cionisták 1918. márciusi értékelése szerint a Monarchiában élő zsidók különféle megkülönböztetéseknek és antiszemita sajtótámadásoknak voltak kitéve. A Bécshez és Budapesthez fűződő kapcsolatok mellett a horvátországi és szlavóniai zsidók egyre inkább integrálódtak a horvát környezetbe. Közöttük többségben voltak az integracionisták (asszimilánsok), akik a horvát nemzeti eszmét és politikát támogatták, miközben elleneztek a zsidó nemzeti mozgalmat.

A Dél-Magyarországon, a korábbi Szerb Vajdaság területén letelepedett zsidók az uralkodó magyar néphez kötődtek. Bár eredetileg az askenázi (német) nyelvterületről és kultúrából származtak, a 19. század második felében viszonylag gyorsan átvették a magyar nyelvet, illetve az ország nemzeti és állami eszméit és kultúráját. Ezért sok zsidó, aki az új délszláv állam határai közé került, az impériumváltást (a politikai fennhatóság változását) az etnikai magyarokhoz hasonlóan igazságtalanságként élte meg. Az újonnan létrejött jugoszláv államban az Osztrák-Magyar Monarchia nemrég még periférikus részei váltak a gazdaságilag legfejlettebb régiókká. Szlovénia kivételével a zsidó tőkének már erős pozíciói voltak ezekben a régiókban. Ezen az alapon a hazai és külföldi zsidó tőke igen jelentős helyet szerzett a Királyság gazdaságában. A zsidók gazdasági befolyása és kapcsolatrendszere a jugoszláv térségben hozzájárult az ország kohéziós erőinek megerősödéséhez.

Milan Koljanin 1953-ban született Belgrádban, tanulmányait a Belgrádi Filozófiai Kar Történelem Tanszékén végezte. Tudományos tanulmányait ugyanezen a karon folytatta. 2018-ig a belgrádi Jelen-kortörténeti Intézetben dolgozott. Tudományos kutatómunkája elsősorban sajátos társadalmi csoportok, mint például diákok és menekültek tanulmányozására, a második világháború alatti jugoszláviai elnyomó rendszerek tetteire, különösen a táborrendszer kiépítésére és működésére, a Független Horvát Állam elnyomó törvényhozására, a szerbiai és jugoszláviai holokausztra, a jugoszláviai, különösen a szerbiai holokausztra vonatkozó történelmi források rendszerezésére és felhasználására, a film mint propagandaeszköz használatára, az antiszemita sztereotípiák szerbiai propagandában való alkalmazására, valamint a Jugoszláv Királyságbeli zsidóság történetére és az antiszemitizmusra összpontosul. Tanulmányait tudományos konferenciák gyűjteményes kötetekben és tudományos folyóiratokban publikálta Szerbiában és külföldön. Monográfiákat is megjelentetett, "Nemački logor na Beogradskom sajmištu 1941-1944", Beograd 1992 ("A német tábor a Belgrádi Vásárvárosban 1941-1944", Belgrád 1992), "Jevreji i antisemitizam u Kraljevini Jugoslaviji 1918-1941", Beograd 2008 ("Zsidók és antiszemitizmus a Jugoszláv Királyságban 1918-1941", Belgrád 2008), "Pravednici među narodima-Srbija", Beograd 2010, angol kiadás: "Righteous among the Nations", Belgrád 2010 (Milan Fogellel és Milan Ristović-csal együtt) és "Jevreji Srbije u Prvom svetskom ratu/Szerbia zsidói az első világháborúban", Beograd/Belgrád 2014 (Vo-jislava Radovanović-csal). A Nemzetközi Holokauszt Emlékezési Szövetség szerb delegációjának tagja az Akadémiai Munkacsoportban.

11:10 - 11:30: Vita kérdések

11:30 - 13:00: Kávé- és ebédszünet

II. Szekció

Szekcióvezető: Lénárt András

13:00 - 13:20: Az impériumváltás kihatásai az erdélyi keresztény egyházakra

Jakab Attila, történész, a Holokauszt Emlékközpont tudományos főmunkatársa

Vitathatatlan tény, hogy az I. világháború előtti évtizedekben az erdélyi román köztudatban felgyülemlett a vélt vagy valós sérelmek sokasága. Ezt súlyosbította az 1917–1918 közötti helyzet, amely időszakban a budapesti kormányzat az erdélyi románokat mintegy belső ellenségként kezelte. Mivel az impériumváltás előtt elsősorban a román ortodox, kisebb mértékben pedig a román görög katolikus egyházak voltak a nemzeti öntudatfejlődés melegágyai, így érthető, hogy az újonnan létrejött Nagy-Románia, mint nemzetállam, ezeknek a tapasztalatoknak az alapján cselekedett. Ennek következtében mindent igyekezett megtenni a kisebbségbe került magyar keresztény (római katolikus, református, unitárius) egyházaknak az ellehetetlenítésére, amelyeket teljesen felkészületlenül ért a politikai-társadalmi körülmények megváltozása. Előadásomban a hely- és szerepcseréket igyekszem megvilágítani, vázolni az új társadalmi-politikai helyzet biztosította mozgásteret, és hangsúlyt fektetni arra, hogy a magyar keresztény egyházak vezetőiben miképpen tudatosult a hagyományos egyházi feladatokon túlmutató társadalmi szerepek (a magyar kisebbség és a magyar kultúra védelme, a felekezeti-nemzeti öntudat erősítése) felvállalásának szükségessége. Az új helyzetben ugyanis, jóllehet a történelem kialakította „szervezeti rendjüket szétszabdalták, tevékenységük anyagi hátterét [pedig] alapjaiban ingatták meg”, jelentőségük a magyar kisebbség különböző rétegei szemében jelentősen felértékelődött, hiszen ők tesztítették meg valamiféle jogfolytonosságot a történelmi Magyarországgal.

Jakab Attila 1998-ban doktorált a Strasbourg-i Marc Bloch Egyetemen. Elsődleges kutatási területe a Horthy-korszak egyházi antiszemitizmusa, illetve az ókereszténység intézményesülése és a zsidó – keresztény kapcsolatok az ókorban. Könyve a konferencia témájában: Vergődésben. Magyar kisebbségek „történelmi” egyházai az átalakuló Európában. Problématár (Budapest, 2009).

13:20 - 13:40: Zsidó kisebbség – egy fogalom történeti szemantikája

Adorjáni Anna, történész, Augsburgi Egyetem, Németország

Az első világháború végével felbomlott a Habsburg Birodalom. Az impériumváltás kaotikus időszakában két látszólag ellentmondásos diskurzus vált hangadóvá: a megerősödött nacionalizmusé és azoké a megoldásoké, amelyek a különböző etnikulturális közösségek jogait szorgalmazták. A világháború végén egy új nemzetközi jogrendszer volt kialakulóban, amely elismerte és biztosította a nemzeti kisebbségek polgári jogait az újonnan létrejött nemzetállamokban. Hogyan reagáltak a zsidó közösségek az egykori Magyar Királyság területén az impériumváltásra, a mindennapok etnicizálódására és az egyre növekvő zsidóellenes erőszakra? Előadásom az 1918 októberé és 1919 márciusa közötti időszakot vizsgálja, és azt elemzi, hogyan alakították át különböző zsidó közösségek a politikai nyelvezetüket helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi szinten annak érdekében, hogy hatékonyan tárgyalják újra helyzetüket a megváltozott körülmények között. Amikor az egykorú nyilatkozatok szemantikáját vizsgálom, elsősorban a zsidó kisebbség és diaszpóra (szórvány) fogalmát veszem górcső alá. Előadásom arra keresi a választ, hogy miért fogalmazták meg egyes zsidó közösségek követeléseiket nemzeti kisebbségként, míg mások nem.

Adorjáni Anna posztdoktori kutató az Augsburgi Egyetemen (Németország). Érdeklődésének középpontjában a késő Habsburg Birodalom társadalom- és eszmetörténete áll, esettanulmányai-ban elsősorban Magyarországra fókuszál. Adorjáni történelmet, nemzetközi kapcsolatokat és kul-turális örökséget tanult Kolozsváron, Budapesten, Tübingenben, Berlinben és Bécsben. Doktori fokozatát a Bécsi Egyetemen szerezte kelet-európai történelemből, az "Interpreting Non-Territori-al Autonomy in Late Habsburg Hungary (1848–1918)" című disszertációjával.

13:40 - 14:00: A cionista politika tündöklése és bukása az impériumváltás időszakában

Olosz Levente, történész, Erőszakkutató Intézet/Holokauszt Emlékközpont

Jászi Oszkár, az újonnan alakult polgári demokratikus köztársaság nemzetiségi minisztere, az őszirózsás forradalom első heteiben levélben ismerte el a Máramarosi Zsidó Nemzeti Tanács működését. Ezzel párhuzamosan a kormány jóváhagyta cionista karhatalmi századok felállítását, hogy megfékezzék a vidéki Magyarországon elharapódzó zsidóellenes és általános erőszakot. Ezek a fejlemények a cionista politika addigi legnagyobb sikereit jelentették. Nem véletlen, hogy a mozgalom vezetői jelentős sikereket jósoltak az elkövetkező időszakra.

Előadásom célja bemutatni a cionista politika alakulását az őszirózsás forradalom, a Károlyi-kormány, illetve az ezt követő rezsim és impériumváltásokkal tagolt turbulens politikai időszak során. A folyamatot csak bonyolította, hogy az elszakított területeken az új impériumok saját politikai céljaik szerint viszonyultak a zsidó lakossághoz. Az előadásban azt a folyamatot ismertetem, amelynek során a forradalom kezdetén még virulens budapesti cionista politika szinte teljesen megszűnik, miközben a megszállt területeken különböző okokból a zsidó politizálás jelentős lendületet kap.

Olosz Levente 1989-ben született Csíkszeredában. Egyetemi tanulmányait a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Karán, valamint a budapesti Közép Európai Egyetemen végezte, nemzetközi kapcsolatok, történelem és zsidó tanulmányok szakirányokon. Kutatási területe: a magyarországi zsidóság és az izraeli magyar ajkú zsidóság története. A doktori disszertációjának témája, szorosan kapcsolódik kutatásaihoz, mivel az Marton Ernő, az Új Kelet alapítójának, és főszerkesztőjének életrajzát dolgozza fel. 2018-tól az Erdélyi Krónika ismeretterjesztő portál szerkesztője, 2021-től az Erőszakkutató Intézet (egykori Clio Intézet) és a HDKE munkatársa.

14:00 - 14:20: Vita kérdések

14:20 - 14:25: Konferencia zárása (Olosz Levente)

